

METAFYSIIKAN PUOLUSTUS

Riku Juti, *Johdatus metafysiikkaan*. Gaudeamus, Helsinki 2001.

300 s.

Metafysiikan nimeen kytkeytyy monia filosofisesti keskeisiä jännitteitä. Toisaalta metafysiikka nähdään filosofian omimpana tutkimusalueena, jonakin, jonka tunteminen tekee filosofista filosofin. Toisaalta metafysiikkaa kuitenkin vieroksutaan varsinaisen filosofisen hengen vastaisena. Metafysiikka filosofian omana tutkimusalueena, *omana tieteenä*, liittyy ennen kaikkea Uuden Ajan tieteellisiin pyrkimyksiin, ja huipentuu Immanuel Kantilla. Juuri tämä kehitys näyttää herättävän ärtymystä – vähintäänkin Nietzscheillä –, koska filosofia alistetaan tai alistuu tieteelle. Metafysiikan kysymysten hankalaa asemaa 1900-luvulla kuvaa hyvin se, että kaksi niinkin erilaista suuntausta kuin fenomenologia ja looginen empirismi suhtautuivat siihen hyljeksien. Metafysiikan ongelmia alettiin pitää mahdottomina tai ainakin epätieteellisinä, väärin asetettuina tai metafysiikan katsottiin vieraannuttavan filosofian varsinaisista kohteistaan: olioista, elämästä. Näin kahdesta eri syystä metafysiikan kysymykset jäävät sivurooliin: toisaalta ne halutaan hylätä, toisaalta halutaan jotakin enemmän.

Riku Jutin *Johdatus metafysiikkaan* valitsee näistä vaihtoehdoista metafysiikan tieteenä, filosofian omana alueena tieteidен kentässä. Hän ei kuitenkaan halua hylätä metafysiikkaa, vaan tarkastelee metafysiisten kysymysten elpymistä 1900-luvun lopulla. Tämä tosin selviää vasta, kun kirjan on lukenut loppuun.

Mitä on metafysiikka?

Riku Jutin johdatus herättää ristiriitoja. Osa ristiriidoista johtuu omista ennakkoluulostani metafysiikkaa kohtaan, mutta varsinkin lukijan opastaminen aihepiiriin ontuu. Tämä johtuu osittain siitä, että Juti ei rajaa tutkimuskohdettaan mitenkään: mitä aikaa, mitä ajatuksia, mitä ongelmia

tutkitaan. Ensisijaisesti ongelma on siinä, että Juti ei kysy, mitä on metafysiikka, vaan ottaa sen enemmän tai vähemmän annettuna. Tämä johtaa siihen, että lukija johdatetaan ”metafysiikan keskeisiin kysymyksiin” (s. 5). Itse metafysiikan ongelma häilyy näiden kysymysten rajalla, ja tulee esiin lähinnä historian kautta (Luku I) metafysiikan kehityskertomuksena. Keskeisiksi kysymyksiksi nousee Käsitteellisen (loogisen) ja todellisen suhde (Luku II), Olemassaolon ongelma (luku III), Kategoriat, nominalismi, substanssi, mahdollisuus ja välttämättömyys, sekä Lainalaisuuden ongelma. Nämä ovat varmasti metafysiikan keskeisiä kysymyksiä, mutta ensin olisi päästävä selvyyteen siitä, mitä on metafysiikka.

Metafysiikan historian tarkastelu pyrkii ainakin lyhyesti vastaamaan tähän. Perinteisenä kiinnekohtana toimii sanan kirjastotieteellinen tausta: Aristoteleen koottujen teosten nide, joka tulee järjestyksessä fysiikan jälkeen. Aristoteles ei tutkinut metafysiikan kysymyksiä, mutta jälkepäin metafysiisinä voidaan pitää aluetta, jota Aristoteles kutsui ensimmäiseksi filosofiaksi, opiksi olevasta olevana, opiksi ikuisesta ja liikkumattomasta, teologiaksi¹. Nämä neljä eri luonnehdintaa kuvaavat metafysiikan ongelman. Kun tähän otetaan vielä lisäksi Jutin luonnehdinta ”metafysiikka on filosofian osa-alue, joka tutkii olevan perimmäistä luonnetta” (s.13.), meillä on viisi erilaista luonnehdintaa siitä, mitä metafysiikka voisi olla. Jos tarkoituksena on herättää lukijassa hämmennys siitä, mitä metafysiikalla oikeastaan tarkoitetaan, tässä onnistutaan hyvin. Kuitenkaan mikään näistä luonnehdinnoista ei nouse tutkimuksen (jos tämä nyt tutkimus on) aiheeksi tai teemaksi: ne jäävät roikkumaan ilmaan eikä lukijalla ole mitään syytä pitää jotakin niistä onnistuneena. Viimeisimmän perusteella voimme olettaa, että kyseessä on johdatus olevan perimmäiseen luonteeseen. Eli jatkossa voimme odottaa vastausta kysymykseen, mitä oleva perimmäältään on. Teoksen jatko ei kuitenkaan puolusta tätä ajatusta, koska päähuomio historiallisessa katsauksessakin siirtyy ihmisen ymmärryksen alueelle, ei olevan luonteeseen. Jos metafysiikka tutkii olevan perimmäistä luonnetta, tämä tutkimusolottuvuus tuo mukaan vielä yhden jännitteen.

Metafysiikka ja tiede

Metafysiikka voi tietysti olla mitä tahansa tutkimista, mutta ylittääkseen korkeimpaan

arvoluokkaan sen olisi oltava tieteellistä. Vähintäänkin Immanuel Kantista lähtien metafysiikka on pyrkinyt tieteen asemaan, ja tätä ajatusta Jutikin jatkaa. Juti antaa kyllä ystävällisesti tieteellisyydelle peruskriteerejä, joiden avulla voidaan arvioida tutkimuksen tieteellisyyttä (s. 13). Oikeutus, julkisuus ja toistettavuus mainitaan. On varmaankin mielekästä, että ajatukset ovat jotenkin (pätevä päättely, kokemus tai terve järki) oikeutettuja tai perusteltuja. Miten julkisuus on perusteltavissa, jos viitataan samalla Aristoteleen vähemmän julkisiin (siis omana aikanaan) muistiinpanoihin? Tai jos kirjoittaja itse jättää olennaisia ennako-oletuksiaan mainitsematta? Sama ongelma toistettavuudessa: Ilmeisesti Aristoteles -tutkimus on pyrkinyt epätoivaisesti toistamaan hänen (tekstiensä) ajatukset sen sijaan, että olisi pyrkinyt ymmärtämään niitä. Jollakin tavalla tämä toistettavuuden vaatimus näyttää vaivaavan myös metafysiikan historian katsausta. Vaikka keskeisten ajattelijoiden käsittely vaikuttaa kohdalliselta ja pätevältä, niin esittelyä näyttää puuttuvan johtolanka (esimerkiksi kirjoittajan ajatus), jota lukija voi seurata. Jälkepäin tähän ajatuksen voi kyllä nähdä, mutta esitys ei ole ainakaan pedagogisessa mielessä johdettava. Oli kyseessä sitten pedagoginen tai tieteellinen työ, kirjoittajan lähtökohdat ja rajaukset olisi paikallaan tuoda mahdollisimman selkeästi esiin. Ja miksi rajauksena on, ettei metafysiikka saa rikkoo arki ajattelun periaatteita? Eikö filosofia, ja metafysiikka sen yhtenä keskeisenä alueena ole pyrkinyt nimenomaan irrottautumaan arkisesta ajattelusta ja löytää toisen – juhlanan? – tavan ajatella?

Metafysiikan ymmärtämisen kannalta tai erilaisten metafysiikkakäsitysten ymmärtämisen kannalta Esipuheeseen sisältyy mielenkiintoinen lause filosofian tutkimusmenetelmistä: ajatuskokeet tai tapaus tutkimus. Tästä menetelmästä ei anneta tarkempaa kuvausta, joten joudun arvailemaan. Mutta joka tapauksessa yksi näkökulma metafysiikkaan tulee nimenomaan näistä ajatuskokeista. Metafysiikaksi voidaan ymmärtää nimenomaan ajatuskokeita tuottava tutkimus, joka ei perustu mihinkään kokemukselliseen tai oliolliseen, vaan pelkkään ajatukseen. Tätä voisi kai kuvata yksinkertaisesti olioista tai elämästä vieraantuneeksi tutkimukseksi. Tästä tulee metafysiikalle paha kaiku. Sama kaiku kuuluu muodollisesta esittämisestä. Korostuuko jatkossa metafysiikan mielekkäät sisällöt vai pelkät muodot, joita näillä todellisuudesta irtautuneilla ajatuskokeilla

voidaan tarkastella? Kun esipuheen toisella ja kolmannella rivillä lähdetään tähän suuntaan, mitä voidaan odottaa jatkossa? Johdatus metafysiikkaan? Mutta kummassa mielessä: puhtaasti ajatuskokeina, joilla voi mahdollisesti parhaassa tapauksessa jopa olla jotakin tekemistä todellisen kanssa, vai johdatus tähän irtaantumisperinteeseen ja sen ongelmiin? Tähän asetelmaan liittyy toinen lähtökohtaongelma: metafysiikan ja ontologian suhde.

Metafysiikka ja ontologia

Edellä mainituista viidestä metafysiikan luonnehdinnasta Juti poimii, perustellusti, muotoilun ”oppi olevasta olevana”, mutta ei suhteuta tätä mitenkään muihin määrittelyihin. Jos ja kun metafysiikka määritellään opiksi olevasta olevana, syntyy vielä yksi jännite metafysiikan sisään. Metafysiikka alkaa lähestyä määrittelyltään ontologiaa. Juti kyllä tunnistaa tämän jännitteen, mutta ei pura sitä tyydyttävällä tavalla. Itselleni tämä aiheutti suurimman ongelman kirjan lähestymisessä. Juti rajaa tätä suhdetta niin, että ontologia on, ainakin likimain, yleistä metafysiikkaa erotuksena erityisestä metafysiikasta (ks. s.14). Erityinen metafysiikka nostaa esiin jonkin erotetun osan olevasta, vaikkapa sielun, luonnon ja jumalan, tai nykyaikaisemmin tietokoneet (joka on yksi oleva muiden joukossa), mutta yleinen metafysiikka tutkii olevaa riippumatta sen ilmenemismuodosta.

Jännitteen taustalla on kysymys ontologian määrittelystä. Jutilla ontologia samaistuu yleiseen metafysiikkaan, eli ontologia tutkii olevaa olevana. Muita kuvauksia ontologialle ovat olevan kategoriat (s. 15) ja inhimillisen ymmärryksen periaatteet. Varsinkin Wolffilta lainattu jakso kuvaa parhaiten omaa käsitystäni ontologiasta: emme niinkään tarkastele olevaa, kuin sitä ymmärrystä, joka meillä olevasta on (s. 21). Tai tarvitaan vielä enemmän. Heideggeria seuraten, ei riitä että tutkimme olevaa olevana, olisi tutkittava olevaa olemisessaan. Jos Wolffin ontologiakäsityksen siirtää olevan kategorioihin, niin emme niinkään puhu olevan kategorioista, vaan tavasta, jolla ymmärryksemme luokittelee olevaa. Taas Heideggeria seuraten, metafysiikan ajattelu kyllä tutkii olevaa olevana, mutta ei valaise tätä ajattelua.

Näin kuvattuna ontologia ei enää olekaan yleistä metafysiikkaa. Ero näiden välille voidaan poimia Jutin omasta tekstistä: ”Metafysiikka on tiede olevasta itsestään, olevasta olevana – ei siis olevasta sellaisena

K I R J A T
kuin se esiintyy esimerkiksi havaintojemme kohteena tai ajatustemme tietyllä tavalla määrittelemänä.” (s. 14.) Jutin oman historiallisen katsauksen perusteella, päähuomio kohdistuu kuitenkin ajatteluun, ei olevaan olevana

Ontologian ja metafysiikan jännitettä purkaa parhaiten historiallinen katsaus, joka jäljittää historian erilaisia metafysiikkakäsityksiä. Johtoajatuksena Jutilla on vastata kysymykseen, mitä metafysiikka tutkii. Tässä siirrytään Aristoteleesta Duns Scotuksen kautta Immanuel Kantiin ja edelleen Heideggeriin. Juti kirjoittaa tämän historian pitkälti kielitieteellisestä näkökulmasta, jolle lähtökohdan tarjoaa Aristoteleen kategorioopin kielipillinen tulkinta. Tämän avulla keskeisimmäksi tutkimuskohteeksi nousee substanssi, eli ousia, jolle olevan muut kategoriat voidaan predikoida. Kun Aristoteleella tutkimus kohdistui vielä ensisijaisesti olevaan, niin keskiajalla Duns Scotuksen vaikutuksesta metafysiikka siirtyikin tarkastelemaan olevaa kokonaisuutena. ”Metafysiikka on tiede olevasta kaikkein vähimmillään, olevasta ilman eksistenssiä, olevasta olevan erityismuotojen yhteisenä nimittäjänä, kaikkein ensisijaisimpana predikoitavana.” (s. 20) Metafysiikka saa transsendentaalisen luonteen, koska se ei pyri enää kohti ylintä substanssia, vaan pyrkii ylittämään kaikki ymmärryksen kategoriset käsitteet. Tässä muodossa metafysiikka siirtyy saksalaiseen koulumetafysiikkaan, ja saa merkityksen ontologia. Nimen antaa Göckel, mutta sen vakiinnuttaa Christian Wolff. Nyt metafysiikka, yleisenä metafysiikkana, alkaa tar koittaa ”oppia, joka sisältää kaikki inhimillisen ymmärryksen periaatteet” (s. 21). Jos Aristoteleella vielä ominaisuuksia omistettiin olevalle, niin nyt ”ensisijaiseksi predikoitavaksi tulee inhimillisen ymmärryksen käsitteelliset ennakoehdot”. Näin metafysiikka alkaa tutkia ihmisymmärryksen yleisiä periaatteita.

Tämä pikakatsaus herättää taas kysymyksen ontologian ja metafysiikan suhteesta. Jos metafysiikka tutki lähtökohtaisesti olevaa olevana, nyt se tutkiikin ymmärryksen periaatteita, ja näin saa merkityksen ontologia. Tämä suhde jää Jutilla niin viittauksenomaiseksi, että asiaan olisi voinut käyttää enemmänkin tilaa. Immanuel Kantilla jatkuu tämä sama transsendentaalinen linja. Kiinnostus ei ole substanssien tai olevan selvittämisessä. ”Metafysiikka on Kantin mukaan mahdollista ainoastaan kriittisenä, transsendentaalisena tieteenä, joka tutkii olevaa modaalisenä käsitteenä eli sinä, mikä on yleistä ja risti-

riidatonta ja siten ihmisymmärryksen perusta.” (s.22). ”Metafysiikka kantilaisittain ymmärrettynä tutkii siis niitä yleisiä inhimillisiä ymmärryksen muotoja, jotka tekevät kokemuksen maailmasta mahdolliseksi.” (s.25.)

Vaikka Juti myöntääkin, että metafysiikkakäsitykset ovat hyvin vaihtelevia, tämä tarina metafysiikan historiasta perustelee sen, että lopulta lähdetään tutkimaan metafysiikan kysymyksiä logiikan ja loogisuuden kannalta. Tässä yhteydessä hän myös tematisoi, ainakin näennäisesti, tutkimuksensa muodon ja materian välisen jännitteen tutkimiseksi. Lähtökohdalle arveluttava ja paljastava ajatus löytyy sivulta 51: ”Jokainen (historiallinen tulkinta) pyrkii omalla tavallaan vastaamaan kysymykseen siitä, miten olevan yleinen muoto yhdistyy – jos yhdistyy – sen ainutlaatuiseseen ja konkreettiseen sisältöön.” Tämä kuvaa hyvin etsityn jännitteen muodon ja materian välillä, mutta arveluttaa näiden järjestys: kumpaa on pidettävä ensisijaisena, yleistä muotoa vai ainutkertaista oliota? Historiallista katsausta ei kuitenkaan kirjoiteta tästä näkökulmasta.

Jatkossa Juti tarttuu varsinaisiin metafysiikan kysymyksiin, joista keskeinen on todellisuuden ja ajatuksen suhde. Ongelma tuli esiin jo Verifikaatio-ongelman yhteydessä, mutta varsinaisesti tätä ongelmaa tarkastelee luku II.

Metafysiikan peruslause

Kirjan sisältö keriyyty ehkä parhaiten auki Jutin ehdotuksesta metafysiikan peruslauseeksi. ”Todellisuuden looginen muoto on inhimillisen ajattelun muotojen suhteen yhtäläinen” (s. 53). Kirjan voi suositella avattavaksi tältä sivulta, koska pääsisältö, varsinainen tutkimus alkaa tästä. Esipuhe ja historiallinen katsaus näyttävät tähän jälkikäteen liimatuilta perusteluilta nimelle Johdatus metafysiikkaan.

Peruslause avaa metafysiikkaan kielellisen näkökulman. Kun halutaan paljastaa todellisuuden perimmäinen luonne, se onnistuu avaamalla inhimillisen ajattelun muodot. Tutkimalla näitä ajattelun muotoja, paljastetaan samalla myös todellisuuden muoto. Tämä perustuu luonnollisesti oletukseen, että ajattelu ja todellisuus ovat jotenkin vastaavia tai yhteneviä, tai että ne ovat samaa. Avaamalla yksi osa todellisuutta, voidaan paljastaa myös sen kaikkien muiden osien muoto. Hankala, reduktionistiselta kuulostava oletus, jonka jännitteitä Juti oivallisesti avaa luvussa II.1.

Reduktionismiin kannattanee tässä

käyttää vähän aikaa. Vaikka se on myönnettävä, ettei todellisuuteen – tai pareminkin sen perimmäiseen luonteeseen – voi suoraan päästä käsiksi, kuulostaa kuitenkin arveluttavalta, että kielen rakenteita tutkimalla todellisuuden muoto paljastuisi (s. 55.). Tämä liittyy kielen ongelmaan. Jos kieli ymmärretään kuvina ja nämä kuvat heijastavat todellisuutta, syntyy hankala suhde kielen ja todellisuuden välille. Suhdetta voidaan tarkastella vastaavuutena tai heijasteluna, mutta perusongelmaksi tulee, että kieli kuitenkin on vain toisarvoinen osa todellisuutta, ainoastaan kuva todellisuudesta, ei itse todellisuus. Tämä ainakin tietyllä tavalla dualistinen jako johtaa esimerkiksi verifikaation ongelmiin, mutta samalla myös kysymykseen kielen luonteesta. Onko se kuva? Onko se heijastus? Entä jos se onkin todellisuuden osa, joka ei heijastele yhtään sen enempää kuin puukaan heijastelee. Saammeko me puun rakennetta tutkimalla selville myös kiven rakenteen?

Kielessä todellisuus paljastuu kielenä. Onko meillä jokin syy olettaa, että tämä näin paljastunut todellisuus olisi rakenteeltaan sama kuin muukin todellisuus? Vai paljastaako se ainoastaan kielen lait? ihmisen logiikan lait? tai eri kielialueiden logiikan lait, niin kuin Jutikin, Fregeen viittaten kysyy?

Kiertotietä tähän samaan ongelmaan törmätään luvussa III. Juti tarkastelee siinä olemassaolon ongelmaa ja yhtenä esimerkkinä ovat kirjalliset hahmot. Mihin todellisuuteen voidaan ajatella nimen Sherlock Holmes viittaavan? Mistä se on heijastus? Vai onko kysymys väärin asetettu: ehkä nimi ei osoitakaan johonkin todellisuuteen, vaan viittaa ainoastaan itseensä? Näin arkijärkeen vedoten, on aika vaikea ajatella, ettei Sherlock Holmes olisi olemassa. Hahmo on niin valmis, tiukasti rajattu, ettei se voi olla mitä tahansa: sen täytyy olla juuri Hän. Tärkeämpi kysymys on, mitä ymmärrämme olemassaololla. Sherlock Holmes on olemassa, kuin myös teos Johdatus metafysiikkaan on olemassa. Kysymys kuuluukin, millä tavalla ne ovat olemassa. Jos ne ovat olemassa eri tavalla, mitä tämä erilainen olemisen tapa tarkoittaa niiden tutkimisen kannalta? Jos kieli on olemassa eri tavalla kuin ”todellisuus”, mitä tämä tarkoittaa todellisuuden tutkimisen kannalta? Paljastaako kielen rakenteen todellisuuden rakenteen?

Joka tapauksessa, Juti linjaa tarkastelunsa kielen rakenteisiin, ja tunnistaa kielitietämättä hyvin lähtökohdan oletukset (taas kerran: nämä oletukset olisi ollut hyvä kirjata jo aiemmin). Hyväksymällä nämä ole-

tukset, kirjan jatko on mielenkiintoista luettavaa. Mutta jos ne hylkää, eteenpäin on vaikea päästä. Metafysiikan ei luonnollisesti tarvitse olla helppoa, mutta ratkaisemalla seuraavat kolme ongelmaa, kirjasta olisi voinut tulla johdatus metafysiikkaan.

Ensimmäinen ongelma: Kirja olisi vaahtunut kunnollisen johdannon. Nyt lukijan on vaikea päästä mukaan, mistä oikeastaan kirjoitetaan. Kirjan nimi viittaa yleiseen metafysiisten ongelmien esittelyyn, Esipuhe nostaa esiin metafysiikan paluun filosofiaan 1900-luvun lopussa, mutta samalla sanoo, ettei käsittele tätä käännettä. Esipuheesta tämä ei selviä, mutta viitteiden ja lähdeluettelon perusteella käsitellään lähinnä 1900-luvun lopun metafysiikkaa. Katso metafyysien historiaan Aristoteleesta eteenpäin on tiivis ja perusteltu, mutta sekään ei toimi johdantona. Vaikka esipuhe pyrkiikin linjaamaan tutkimusta, rajaukset olisivat vaatineet rinnalleen vastakkaisen näkemyksen, joka rajautuu pois. Tämä olisi selkeyttänyt sitä, mitä on tarkoitus käsitellä ja mitä ei.

Toinen ongelma: Perusongelma näyttääkin olevan, ettei kirjassa ole mitään selvää artikuloitua näkökulmaa, joka perustelisi, miksi on käsitelty juuri niitä asioita, joita käsitellään. Kun tämä näkökulma puuttuu, lukijan on vaikea tietää, mitä kirjoittaja oikeastaan ajattelee. Parhaimmillaan teos on oivalta, joskus jopa selkeä (esim. luku Verifikationismin ongelmat), mutta aina herää kysymys, miksi tässä on tämä kaikki? Eli kirjoittajalta puuttuu kokoava ongelma, jonka ympärille teemat kehittyvät, tai hän ei osaa sitä artikuloida. Kun ongelma puuttuu, lukija ei tiedä, mitä lukee, ei tiedä mitä etsitään, ei voi odottaa, että jotakin löytyisi. Murhaajaa ei ehkä voi löytyä, mutta löytyisi edes Maltan haukka tai jokin, totuus, joka motivoi teoksen kirjoittamisen. Tai löytyisi edes kirjoittajan ajatus.

Kolmas ongelma: Se selvästi pätevä ja oppinut sisältö, joka kirjaan on piilotettu, jää avautumatta edellisten ongelmien vuoksi. Mitä kirjoittaja oletti? Mikä oli hänen lähtökohtansa? Mitä hän olettaa lukijan jo tietävän? Mutta jos jo tunnet pragmaattisen ja analyttisen perinteen, miksei myös fenomenologista, kirjaa voi suositella lukemistoksi, joka herättää kysymyksiä. Aivan aloittelijalle kirjaa ei kuitenkaan voi suositella. Paremminkin ehkä pidemmälle ehtineet opiskelijat, kuten esipuhe toivoi, voisi olla otollinen kohderyhmä. Itselle ainakin herää jatkuvasti tarkistettavia asioita, joita kirja ei perustele riittävästi. Tämä on luultavasti paremminkin tilapula, kuin

asiantuntemuksen puute. Ehkä rakennetta selkeyttämällä kirjasta olisi saanut paremman johdatuksen metafysiikkaan, nyt se ei toimi johdantona, vaan lukemistona tai lähdeoteoksena 1900-luvun metafysiikan jännitteisiin. Tällaisena se toimii hyvin.

Vesa Jaaksi

1. Myönnän, tämä on saivartelua: Juti paikantaa aivan oikein sanan metafysiikka kreikan ilmaisuun ta meta ta fysika. Mutta hankalaksi asian tekee, että Aristoteles olisi itse käyttänyt fysiikan jälkeen tulevasta kirjoituksista esimerkiksi nimitystä 'ensimmäinen filosofia' (s.13). Perusongelma on se, että nämä kirjoitukset koottiin vasta noin 200 vuotta Aristoteleen kuoleman jälkeen, joten tuskinpa Aristoteles niitä millään sanalla nimitti, jos ei haudan takaa. Vähän saman tyyppinen virhe on metafysiikan määrittely 'oleva olevana', being qua being, ens inquantum ens. Oleva qua oleva ei varmaankaan ole Aristoteleelta peräisin (s.14). Tämä on ilmeistä, mutta englannin ja latinana rinnalle olisi ollut hyvä laittaa myös Aristoteleen oman ilmauksen, koska siihen kerran viitataan. Asiasisältöön tämä ei vaikuta, mutta vaikutti häiritsevästi ajatteluun.

VAATIKO USKO JUMALAA PERUSTEITA?

Timo Koistinen, *Usko ja tiedollinen oikeutus. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 229, Helsinki 2001. 160 s.*

Usko Jumalaan on irrationaalista, epäoikeutettua, moraalitonta tai ehkä jopa sairasta ilman hyviä perusteita tai riittävää evidenssiä. Tähän tapaan ajattelevaa henkilöä kutsutaan uskonnonfilosofissa kirjallisuudessa evidentialistiksi. Nykyään evidentialisti on tyyppisesti ateisti tai agnostikko: hän kiistää, että uskolle olisi riittävää evidenssiä ja pitää sitä tämän takia irrationaalisenä ja epäoikeutettuna. Evidentialisti voi kuitenkin olla myös teisti ja